

Хлус К.М., Хлус Л.М., Скільський І.В. (2002а): До характеристики деяких морфологічних та екологічних особливостей жука-олеля в Чернівецькій області. - Запов. справа в Україні. 8 (1): 75-87.

Хлус Л.М., Чередарик М.І., Скільський І.В., Череватов В.Ф. (2002б): "Червона книга" Буковини. Тваринний світ. Чернівці: Золоті литаври. 1: 1-144.

I.V. Skil'skyi, a/c 532, m. Chernivtsi, 58001, Ukraine (Ukraine).

ГНІЗДУВАННЯ ЧОРНОГО КРЯЧКА НА ОЗЕРІ ДЖУЛИН (ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ)

І.В. Скільський

Nesting of the Black Tern on the Julin lake (Chernivtsi region). - I.V. Skil'skyi. - Avifauna of Ukraine. 2. 2002. - Number of the Black Tern decreases in West Ukraine. Possible reasons are discussed. In 1994 the colony on the lake Julin numbered about 30 pairs. First eggs were laid on 1-13.06. 7.06.2001 on this lake only 8 black terns were observed. [Ukrainian].

Key words: Black Tern, *Chlidonias nigra*, Chernivtsi region, breeding, nest, egg.

Address: I.V. Skil'skyi, P.O. Box 532, 58001 Chernivtsi, Ukraine.

Раніше чорний крячок (*Chlidonias niger*) належав до найбільш багаточисельних птахів водно-болотного комплексу Західної України (Страутман, 1963), гніздився майже на всій території зазначеного регіону, крім власне гірських районів. Згодом кількість особин почала знижуватися, і до кінця ХХ ст. колоніальні поселення повністю зникли в багатьох місцях. Основні причини – це, ймовірно, значна конкуренція за місця гніздування з білощоким крячком (*Ch. hybrida*), який протягом останнього десятиліття стрімко розширив свій ареал з Південної Європи у східному та північно-східному напрямках (Горбань, Дзюбенко, 1995; наші дані), деградація характерних біотопів під впливом антропогенного чинника та ін. Хоча, більш вірогідним є те, що лише сукупна дія усіх негативних факторів призвела до різкого спаду чисельності чорного крячка (Дзюбенко, Бокотей, 1999).

Наведена вище тенденція загалом притаманна і для Чернівецької області. Тут чорний крячок є характерним гніздовим, перелітним видом окремих озер і ставків рівнинної частини, насамперед, території, розташованих західніше та південніше Хотинської височини. Якщо до середини 1990-х рр. його чисельність на Буковині, за нашими підрахунками, сягала приблизно 70 пар, то у 2000 р. на водоймах гніздилося не більше 40 птахів, тобто кількість зменшилася у 3,5 рази. Тому з'ясування особливостей екології чорного крячка, який з часом стає все більш рідкісним представником нашої орніто-

фауни, є актуальним і своєчасним завданням. Насамперед, це стосується тих ділянок, де ще збереглись і продовжують існувати колоніальні поселення.

О з е р о
Джулин знаходиться поблизу с. Ширівці Хотинського району (лівіше шосе Новоселиця – Недобоївці), займає площу 54,3 га. З трьох сторін його оточують схили пагорбів, найбільші глибини сягають до 30 м (Полишук, Гарасевич, 1986). Це одна з небагатьох водойм природного походження на Буковині, де ложе сформувалось у тектонічній компенсаційній (відносно блоку Хотинської височини) улоговині за активного сприяння карсту (Коржик, 2002). Прибережно-водна рослинність (переважають рогіз та очерет) і “плаваючі” острови із заростями верболозу, займають 40 % від загальної площі озера (Скільський, 1999), а все інше – відкрита вода.

Матеріали стосовно гніздування чорного крячка зібрані нами протягом останніх років у травні – червні за загальноприйнятою методикою. Під час відвідин, як правило, обстежували всю акваторію водойми, використовуючи підручні плавзасоби (надувний гумовий або дерев’яний човен, байдарку). Автор висловлює щирю подяку І.С. Школьному, Л.В. Школьніній (Кучінік) і Б.Й. Годованцю за допомогу у проведенні досліджень.

На озері Джулин 2.05.1991 р. виявлено близько 40 особин чорного крячка. У 1994 р. 14–15.06 тут нараховано майже 30 пар, знайдене 21 заселене гніздо (в межах водойми птахи утворили чотири субколонії). На момент обстеження більшість кладок (15 або 71,4 %) налічували по 1–2 свіжих яєць, тобто, були або щойно розпочатими, або незавершеними. Близько 10 пар ще взагалі не приступали до гніздування. Хоча в одній з субколоній яйця виявилися сильно насидженими.

Всі гнізда чорного крячка знаходилися на скупченнях плаваючих частин стебел очерету та рогозу серед відкритої води чи розріджених заростей значених рослин. Склад будівельного матеріалу наведений у таблиці 1. Ос-

Таблиця 1

Будівельний матеріал гнізд чорного крячка на озері Джулин (n = 21)
Building material of Black Tern’s nests on Julin lake (n = 21)

Компонент Component	Частота Frequency		Склад за об’ємом, % Volume, %	
	n	%	lim	M
Рогіз (листя та стебла)	14	66,7	30 – 100	72,9
Водорості	11	52,4	20 – 70	46,4
Очерет (стебла)	7	33,3	40 – 100	81,4

Примітка. Величину частки певного виду будівельного матеріалу гнізда визначали візуально за об’ємом.

Таблиця 2

Основні морфологічні показники гнізд і яєць чорного крячка з озера Джулин
Main morphological parameters of eggs and nests of the Black Tern from the Julin lake

Параметри	Parameters	Lim	M ± m	CV, %
	Гнізда (n = 21)			
Діаметр, см		11,0 – 20,0	15,67 ± 0,67	19,7
Висота, см		1,0 – 8,0	3,64 ± 0,39	49,3
Діаметр лотка, см		5,5 – 9,0	7,29 ± 0,19	11,8
Глибина лотка, см		0,5 – 3,0	1,46 ± 0,17	52,5
	Яйця (n = 45 з 21 кладки)			
Довжина, мм		29,5 – 36,1	33,88 ± 0,19	3,7
Максимальний діаметр, мм		22,3 – 26,2	24,66 ± 0,11	3,1
Індекс округлості, %		68,3 – 78,8	72,85 ± 0,40	3,7
Об'єм, мл		7,8 – 12,5	10,55 ± 0,12	7,9

Примітка. Індекс округлості та об'єм яєць вираховували теоретично за відповідними формулами (Мянд, 1988).

новна закономірність полягає в тому, що певний компонент переважає за об'ємом у випадках, коли він використовується або дуже часто, або дуже рідко (правило крайньої ланки). Віддаль між найближче розташованими гніздами змінювалася в межах від 0,2 до 4,0 м, у середньому (n = 20) становила $1,35 \pm 0,23$ (CV = 75,9 %).

Строки появи першого яйця (визначені за ступенем насидженості) припадають на 1–13.06. Середня дата (n = 21) – $10.06 \pm 0,85$ (CV = 41,2 %). У першій декаді червня відкладання яєць було розпочате в 6 (28,6 %) гніздах, а в усіх інших випадках (15 або 71,4 %) – протягом кількох днів другої декади цього місяця.

Розміри будівель чорного крячка й основні ооморфологічні показники наведені в таблиці 2. Найменша варіабельність характерна для діаметру лотка, найбільша – для висоти гнізда та глибини лотка, що обумовлено специфікою використання птахами будівельного матеріалу. Як відомо, розміри яєць генетично детерміновані, тому для них притаманна низька варіабельність. Найменшою вона є, як правило, для максимального діаметру, а висока – для об'єму, що спостерігаємо й у нашому випадку. За формою явно переважали краплевидні яйця (36 або 80,0 %; n = 45), значно менше виявле-

но видовжено-краплевидних (3 або 6,7 %), овальних, укорочено-краплевидних і видовжено-овальних (по 2 або 4,4 %).

У 1995 р. 6–7.05 на озері Джулин нараховано близько 20 особин чорного крячка. Вірогідно, що, в порівнянні з першою половиною 1990-х рр., чисельність скоротилася у 2–3 рази. Очевидно, що ця негативна тенденція продовжується й далі, оскільки 7.06.2001 р. на водоймі виявлено лише 8 особин.

Озеро Джулин є ІВА територією України (Скільський, 1999), тобто забезпечує існування певних видів птахів з несприятливим охоронним статусом в Європі (категорія В2). У 2000 р. частина водойми (31,2 га) стала об'єктом природно-заповідного фонду Чернівецької області, а саме – гідрологічною пам'яткою природи місцевого значення. Зважаючи на фауністичну цінність території, реліктове походження озера й інші аспекти, необхідно в найближчому майбутньому забезпечити його більш дієвою охороною. На наш погляд, доцільно здійснити категорійну переорієнтацію заповідного об'єкта, створивши тут на площі 50 га орнітологічний заказник загальнодержавного значення.

ЛІТЕРАТУРА

- Горбань І., Дзюбенко Н. (1995): Про сучасне поширення крячка білошогого *Chlidonias hybrida* в Україні. - Troglodytes. Луцьк. 5: 44–47.
- Дзюбенко Н., Бокотей А. (1999): Різке зниження чисельності крячка чорного *Chlidonias niger* на заході України. - Екологічні аспекти охорони птахів. Мат-ли VII наради орнітологів Західної України присвяч. пам'яті Володимира Дзедушицького (22.06.1825–18.09.1899) (м. Івано-Франківськ, 4–7 лютого 1999 р.). Львів. 43–44.
- Коржик В. (2002): Буковина для всіх. Маршрутами екотуризму (довідник-путівник). Чернівці: Зелена Буковина. 1-122.
- Мянд Р. (1988): Внутрипопуляционная изменчивость птичьих яиц. Таллин: Валгус. 1-195.
- Полищук В.В., Гарасевич И.Г. (1986): Биогеографические аспекты изучения водоемов бассейна Дуная в пределах СССР. К.: Наук. думка. 1-211.
- Скільський І. (1999): Озеро Джулин. - ІВА території України: території, важливі для збереження видового різноманіття та кількісного багатства птахів. К.: СофтАРТ. 282–283.
- Страутман Ф.И. (1963): Птицы западных областей УССР. Львов: Изд-во Львовск. ун-та. 1:1-200.

I.V. Skilytskyi, a/c 532, m. Chernivtsi, 58001,
Україна (Ukraine).